

Nye transporter til Frøslevlejren.

I september blev fangetallet i lejren stærkt forøget. Først kom en transport fra Vestre Fængsel, og hvad der glædede mig meget, min gamle cellekammerat **Peter Pedersen** fra Varde var med denne transport. Det blev et glad gensyn, men jeg kunde jo se hvor bleg og mager han var blevet. Han spurgte om hvorledes der var her i lejren, og jeg kunde trøste ham ved at sige, at når man kom fra Vestre, så var det som at komme i paradiset, og nu skulde han nok få sul på kroppen igen og alt den friske luft han kunde suge i sig.

En dag vi var på lidt planeringsarbejde lige ved lejrens hovedvej, blev vi overrasket ved et sælsomt syn. Lastbiler kom kørende ind i lejren fyldt med vore blå gendarmere.

Vi kiggede jo lidt på dem, som de stod stuvet sammen der som kreaturer på transport. Der var også lastbiler med gendarmernes våben og maskingeværer, og det blev smidt ned på vejen og siden fjernet. Vi fik så at vide, at tyskerne havde arresteret alle de gendarmere de kunne få fat på ved et simpelt overfald og stjålet alle våbnene.

Så rykkede gendarmene ind i lejren, efter at de var blevet berøvet det meste af deres smukke uniformer, og blev fordelt mellem de forskellige stuer. Vi fik et par af de ældste ind til os, og det fik vi megen glæde af, for de skulde ikke på arbejde, så de gjorde stuen ren for os, skaffede brændsel til vor kakkelovn og fyrede så alt var i orden når vi kom fra arbejde.

Atter en dag åbnede lejrportene sig for et mærkeligt syn. Biler rullede ind, endda danske politivogne og udrykningsvogne, og vi tænkte, hvad skal der nu ske med alt det politi i lejren, endda dansk politi. Jeg tror de fleste af de andre danske fanger modtog dem med lidt skadefro smil, når vi hørte om disse politifolks besværligheder, og deres bekymringer for deres familier derhjemme. Mange af dem havde jo selv været ivrige og tjenstvillige nok med at fange danske sabotører. Nu høstede de utak som løn.

Han kom lige fra Svendborg a'!

En ny gæst var også kommen til lejren, men det var en ny vagtsoldat, og han var dansker. Han må jo have haft en uovervindelig trang til at gå i tysk tjeneste og trække den grønne uniform på.

Han troede jo nok, at han var kommen til en rigtig tysk K.Z.lejr, for han begyndte straks at herse med os. Vi blev hurtige enige om, at han skulde pilles ned. Det begyndte om morgen når vi skulde stille op til appel og han skulde tælle os. Han kunde slet ikke få hold på os. Vi havde et par stykker, vi altid måtte vente på om morgenen, blandt andet den københavnske slagter, det kneb dem at komme ud af tæpperne og nu blev det værre. Så skulde der gå andre ind at hente dem, og så blev de også væk, og når fyren skulde begynde at tælle, rendte vi imellem hinanden, så han ikke kunde få talt rigtig, men måtte begynde forfra gang på gang. Han blev hidsig og begyndte at råbe o om, at han nok skulle ordne os, men så begyndte de rundt om i de andre hold at synge sangen "Han kommer li' fra Svendborg a' ", og så blev han helt umulig. Det endte med, at en af de rigtige tyskere, en af de gode vagter fra et andet hold kommer til os og fik sat skik på det, så vi da kunne komme til spisning.

En dag vi havde fået ham med som vagt på vort arbejds hold gik han også amok. PÅ samme hold havde vi forresten fået en ny fange med os, det var Lektor Poul Holt, og han var helt umulig til at køre trillebør, så det meste blev

kun til grin og lidt arbejde, men til sidst sagde "Svendborgmanden", at nu kunne vi holde lidt pause, han ville jo gerne vise sig lidt jovial overfor os, og derfor tilføjede han, "Og så må der ryges",- og den fangede slageren straks, og tilføjede, -"og rejses ad helvede til!" Det skulle han aldrig have sagt, for nu blev Svendborggensereren helt balstyrig og brølte, at "Så er der ingen pause. I kan bare arbejde videre med fart på". Nå, farten bestemte vi nu slev lidt af og dagen fik da ende og så vi forresten ikke meget til ham mere, efter få dages forløb var han borte fra lejren, og ingen savnede ham, ikke engang de gode af de tyske soldater, de morede sig nærmest over ham.

Første Tysklandstransport.

Den 15. September ved 4-tiden om morgenen lød gongongen ude på gangen med sin kalden. Vi vågnede op, lidt uhyggelige til mode, det var en usædvanlig tid. Det var også noget usædvanligt, der forestod. Vi blev alle kaldt til Appel på gangen og stod og ventede på, hvad der skulle ske. Så gik døren op, og ind kom 3-4 Tyskere med den øverste vagtmester i spidsen. Han havde nogle papirer i hånden og af dem begyndte han at læse nogle navne op, og dem det gjaldt måtte træde ud til den ene side, og fik så at vide, at de i løbet af få minutter måtte klæde sig på og pakke deres sager. Så vidste vi, hvad klokken var slået. Så skulle der alligevel deporteres Danskere til tyske koncentrationslejre. Kammeraterne fik travlt med at pakke, og vi samlede sammen til dem, hvad vi havde af tobak, tændstikker, og hvad vi ellers mente, de kunne få brug for. Så måtte vi sige farvel til dem, og vi stod tilbage i trykket stemning, kunne derefter gå til ro igen, men ingen af os kunne sove. Desværre erfarede jeg næste dag, at min gode ven, min cellekammerat fra Vestre Fængsel igennem et halvt år, Peter Pedersen fra Varde, også var blandt dem, der blev sendt væk. Jeg havde håbet, at han her i Frøslev, ved hjælp af god mad og frisk luft skulle komme til magt igen efter det lange fængselsophold, men det nåede han altså ikke - og det tror jeg var skyld i at han ikke stod tiden igennem i Tyskland, men at det kostede ham livet.

Konfirmationsfest i Frøslev.

Medens jeg sad her i Frøslev, havde min datter konfirmation. Min kone havde i et forfængeligt håb, henvendt sig til stikkeren og Gestapomanden Brinckmann i Kolding på Staldgården, om der var mulighed for, at jeg kunne få lov at komme hjem og overvære denne, eventuelt med en vagtsoldat. Det havde hun hørt, at almindelige forbrydere kunne få lov til, men det kunne selvfølgelig ikke lade sig gøre, da vi jo ikke rangerede i klasse med disse. Da mine kammerater hørte om dette, sagde de, at konfirmationsfest skulle vi alligevel holde, og min sjakbejs Lemicke skulle nok få dette sat i scene. Om aftenen rikkede vi så op til fest. Vi lånte et par borde og stole mere i de andre stuer, pyntede op med hvad vi havde for hånden, lånte noget service i køkkenet, og hvorledes kammeraterne bar sig ad, ved jeg ikke, men der manglede hverken kød til bøffer eller brød og pålæg. Smør var der også, men vin eller øl kunne der altså ikke skaffes, så vi nøjedes jo med mælk og te og kaffe. Vi holdt så en smuk fest med både taler og sang, mens hele barakken duftede af bøfferne, som vi stegte på kakkellovnen. Gendarmerne havde skaffet rigeligt med brændsel, hvor de så havde fundet det. Vi lavede en liste med hilsen og navne på alle de deltagende, Lemmicke mente nok, han kunne få den igen på en eller anden måde, og den skulle så have været sendt hjem, men den nåede aldrig igennem.

Nye transporter sydpå.

Efter den første transport, var der kommet en nervøs ånd ind i Frøslevlejren, ingen følte sig sikre mere, vi vidste aldrig, når nogen igen skulle af sted. Det viste sig at være rigtigt. De næste, der blev kaldt ud var gendarmene, dog blev de ældste af dem sorteret fra. Det var dog ikke, fordi Tyskerne ville vise særligt hensyn til dem, men vi så senere, at det var arbejdskraften, de skulle bruge, og derfor ville de helst kun have de yngre. De næste, der måtte af sted, var Politiet. De blev ikke, som de øvrige, kørt til grænsen, men måtte marchere afsted, omgivet af soldater. Og så, - en tidlig og mørk morgen lød gongongen igen, og vi måtte stille op på gangen. Den sædvanlige deputation mødte op, med øverste vagtmester i spidsen. Han var ellers en ret jovial fyr, kunne nok se lidt humoristisk på sagerne, men selv i denne situation var han ret alvorlig, jeg tror ikke, det huede ham rigtigt. Nå, som sædvanligt begyndte navneopråbene, og vi stod spændt lyttende, det var, som når de trækker i lotteriet. Ja, - denne gang ramte loddet også mig, og jeg måtte træde ud af rækken og gå over til de udvalgte. En af de næste, der blev råbt op, kunne ikke tage choket, men gik lige i gulvet, samme øjeblik han hørte sit navn. Pastor Kofoed (fra Alminde ved Kolding), som også var i vor barak, undgik at komme med på holdet, men han gik stille rundt og trykkede de udvalgte i hånden og ønskede "Gud med os", kunne jo også nok tiltrænges, da vi først opdagede, hvad det var, vi gik ind til! Nogle dage i forvejen havde en mand fra den kommunistiske gruppe været rundt ved alle dem, der havde været medlem af den kommunistiske gruppe og udbetalt 20 kroner til hver, dem skulle vi have, så vi ikke stod helt uden penge, hvis vi blev sendt bort. Tanken var jo god nok, vi fik bare aldrig lejlighed til at kunne bruge disse penge. Så gik vi ind i stierne for at pakke vore få ejendele, og sige farvel til vore kammerater, og det var med lidt vemod, at vi modtog tobak og tændstikker af dem som en sidste gave og til lidt trøst på vejen. Så stillede vi op udenfor barakken, blev talt, og så af vagtsoldater ført gennem lejren og over i en samlingsbarak. Det var så sidste gang, vi så Frøslevlejren indvendig, den havde jo i grunden vist sig for os som et ret hyggeligt sted, forholdene taget i betragtning, men nu så den nærmest uhyggelig ud med alle de bevæbnede soldater, og de skarpe lyskastere spillende mellem barakkerne. Alle personer så blege ud i ansigterne i det skarpe lys, næsten som omvandrede lig, - desværre blev jo resultatet også, at mange af dem endte som lig, - men det vidste vi jo heldigvis ikke endnu. Kommet over i samlingsbarakken måtte vi pakke alle vores sager ud til gennemsøgelse, og meget blev taget fra os. Lommeknive måtte vi ikke ha', de skulle afleveres, og en soldat gik rundt med en papæske og samlede dem sammen, det blev en ret anselig dyng, endda mange gode og fine knive. Vi ville få dem udleveret igen senere, sagde de, men vi så dem aldrig mere, dem delte de vel ?. Det må have blevet til mange i tidens løb, og det var noget frygtelig pip, for i Tyskland måtte vi atter til at tiltuske os andre knive, da de næsten var uundværlige. Mange havde smukke udskårne ting, som der lå et stort arbejde bagved, men det måtte også afleveres, og ingen så det mere, det beholdt de tyske officerer vel også, men nå, - det var jo også lige meget, for det var jo alligevel blevet stjålet fra os, når vi kom til Tyskland. Så fik vi udleveret en dejlig, stor madpakke fra den danske køkkenforvaltning, og så vi klar til at tage afsted. Udenfor kørte en række lastbiler op af de sædvanlige med nogle planker til sæder og overtrukket med sejldug, og så steg vi til vogns, godt pakket sammen og med en række soldater yderst godt bevæbnet med maskinpistoler og ovenpå hvert førerhus var monteret et maskingevær, de ville jo nok sikre sig mod en eller anden befrielsesaktion. Vi kørte igennem det smukke landskab, og solen skinnede, men det var vel for at vi skulle have et godt indtryk af vort fædreland at tage med os, ja, flere af os så jo sit fædreland for sidste gang denne

dag, Vi blev kørt ned over grænsen til en lille by ved navn Harreslev, der holdt nogle kreaturvogne på jernbanelinien udenfor byen, og dem blev vi losset over i.

Jeg tror, vi opholdt her henved

et par timer, så vi have god tid til at studere vore nye lokaliteter.

Dagen var den 20. oktober 1944, en dag der aldrig glemmes, da den var overgang til en tilværelse, som man aldrig i sin fantasi have kunnet tænke sig eksisterede.

I kreaturvogne findes der dog sædvanligvis halm, - her var intet, vi kunne hvile i ingen bænke at sidde på, ingen vinduer, kun et glughul, som var sømmet med brædder, og det værste, ingen toiletforhold. I disse lokaliteter blev vi anbragt, vel et halvt hundrede mand ialt. Godt vognen var så gammel og utæt, som den var, det garanterede jo da for frist luft, selv om det til gængggæld blev en kold tur. Jeg har altid ønsket mig at kumme en tur til Tyskland, bortset fra Flensborg have jeg aldrig været der, så jeg ville jo gerne se så meget af det, som vel muligt, når jeg nu alligevel var kommet derned. Nogle havde anbragt sine kufferter lige under glughullet, så jeg fandt på at ståop på dem og lirikede brædderne så meget fra hinanden, så jeg kunne se ud. Og hvad så man så? Jo, en lille landsby, toget kørte igennem, var ikke andet end kamuflage. Bindingsværkbygninger og stråtag var ikke andet end malet lærred sat op på træstativer, og på gavlene var der malet nogle store tanks, fra luften skulle det vel se ud, som om der holdt mange tanks i den landsby, Det hele var ikke andet end teaterkuliser. Det var imponerende at se den store jernbanebro over Kielerkanalen, mærkeligt, at den ikke var blevet bombarderet, når man tænker på, hvor mange, der satte livet til for at lave jernbanesabotager i Jylland lige på den anden side af grænsen, men nå sådan er der så met, man ikke forstår.

Jo længere, vi kom sydpå, jo flere huse i ruiner så vi langs jernbanen, særlig blokposter. Efterhånden blev vi josultne, og vi havde jo vores gode danske madpakke, men det mærkelige var, at næsten ingen kunne spise noget, vi led tværtimod af en usigelig tørst, men vi have intet fået med, der kunne drikkes, og vi var blevet så tørre i halsen, at vi ikke kunne få maden ned. Allerede nu mærkede vi, at tørst er værre end sult, men det erfarede vi meget mere senere.

Hen på aftenen kørte vi ind på Hamborg Banegård, eller var det Altona, jeg ved det ikke, men ihvertfald var banegården hårdt medtaget af bombenedslag, ikke en hel rude i den store hal. Da toget holdt, så vi ovre vagtsoldater springe af toget og strække benene på perronen. Vi have fået lidt mere af brædderne ved glughullet brækket fra, så vi bedre kunne kikke ud. Nu måtte vi da få lov at komme ud til et toilet og få noget at drikke, men der skete stadig ikke noget. Vi fik et par af vagtsoldaterne vinket hen til os og spurgte, om vi ikke kunne få lov at gå på toilettet, men det kunne ikke lade sig gøre, vi skulle blive i vognene. Så spurgte vi, om de da ikke kunne skaffe os lidt vand at drikke, men det var de ikke meget for. EN af dem spurgte, om vi have noget sæbe, eller andet af værdi, så måske, han kunne skaffe vand, men det var desværre ingen, der have. Jeg sagde til en af dem, at jeg ville give penge for en flaske vand, hvis han ville hente den, jeg have en ton sodavnadsflaske i min pakke. Det gik han med til, fik 1 eller 2 kroner, det husker jeg ikke så nøje, og flasken fik jeg så. Det tog lang tid, jeg have opgivet at få vand, men endelig kom han igen med vandet. Jeg have været heldig, for senere hørte jeg, at fangerne i vognen ved siden af, havde splejset sammen hele 20 kr. og forskellige andre ting, som sæbe og deslige, men så havde vagten til gengæld lovet dem at sætte en hel spand vand ind til dem. De fik hverken spand eller vand, soldaten blev borte med både penge og det hele. Så blev vi rangeret lidt frem og tilbage og kørt over på et sidespor, og der skulle vi så stå natten over. Det var en lang nat, og vi frygtede hele tiden, for at der skulle komme et bombardement af banegården, medens vi opholdt og der, for så var vi

prisgivet. Nå vi blev ført videre, og på turen gennem Hamborg skimtede vi ruiner på ruiner, og det gav os faktisk lidt styrke og opmuntring, for med et så ødelagt land, kunne det ikke vare længe, inden Tyskerne måtte tabe, og krigen dermed slut. Ja, alt det troede vi og håbede på, da vi med toget rullede videre mod vort mål Konzentrationslejren Neuengamme, - men det skulle gå helt anderledes.

Konzentrationslejren Neuengamme.

Om det var morgen eller aften da vi kom til Neuengamme, husker jeg ikke mere, klokkeslæt har forøvrigt ingen betydning i en KZ-lejr, der er man ikke i besiddelse af ure, men i hvert fald var det mørkt, da vi kom dertil. Der var lagt et sidespor ud til lejren, og det blev vi rangeret ud på. Det var en overvældende modtagelse. Der stod en hel flok SS'er på perronen og tog imod os med råb og skrig. Vi skulle ud af vognene i en fart, stille op i kolonner "funf und funf" et råb, vi ville komme til at høre tusind gange. SS:erne, der tog imod, var nogle højere officeren, der iblandt kommandanten, den berygtede Thumann, flere af dem i lange læderkapper og alle med en knippel i hånden. Medens vi stillede op, kastede vi et hurtigt blik ud over omgivelserne. Det så ikke godt ud. Vi så nogle underlige væsner andre rundt og skule til os, nogle radmagre skeletter i den mest mærkelige påklædning, laset, forrevet og snavset tøj med underlige filthatte trukket ned over ørerne, overmalet med gule krydser overalt på tøjet, nummererede og træføfler, der slæbte efter dem. De gik ikke som andre mennesker, men nærmest slæbte benene efter sig. VI vidste ikke, det var fanger, og at vi selv ville komme til at se således ud. Ved perronen lå der en stor bunke af rester af fodtøj, det var hæle, der var pillet af fodtøj og nu stablet op i en mægtig dyng. Hvad de skulle bruges til, fik jeg aldrig opklaret. Så lå der nogle store tremmeskure, nærmest lignende bygninger til et teglværk, og vi kunne se, der brændte ild inde i en af dem, en stor skorsten, hvor osen stod ud af, og en underlig hæs lig lugt bredte sig. Det var der, de døde fanger blev brændt, men det vidste vi ikke i dette øjeblik, heldigvis, for ellers var choket, vi fik, vel blevet endnu større. så blev vi tævet på plads og fik marchordre, og så gik det op mod lejren, der lå et lille stykke fra jernbanen.

Turen gik mellem to rækker soldater, der stod langs vejen med deres geværer og maskinpistoler og hunde, der halsede op. Jo nærmere, vi kom lejren, jo mere bredte den hæs lige stank sig, og vi undrede os over, hvad det dog kunne være. Senere blev vi klar over, at det var lugten af en blanding, bestående af madlugt(roer), ligbrænding, latriner og snavs, og at det var en lugt, der altid kendetegnede Neuengamme, og en lugt, som aldrig glemmes af dem, som har opholdt sig der. Så drejede vi ind iver en lille bro, der førte over en kanal, gik ind ad en port i barakkerne, og medens lyskasterne sendte sit spøgelseslys ned over os og de triste omgivelser, erkendte vi, at nu var vi altså i den berygtede KZ.-lejr Neuengamme, og en mærkelig og ufattelig tilværelse begyndte for os.

Neuengamme.

Jeg skal ikke give nogen beskrivelse af lejen i større format, det er gjort i så mange bøger og beskrivelser udgivet af andre tidlige fanger, med nøjagtige tegninger og billeder af lejren. Neuengammelejren er også så stor og omfattende, at det kræver mange sider for at beskrive den og dens væsen, og det vil jo nok blive gentagelser af, hvad der er skrevet så meget om. Nej, jeg vil holde mig til

mine personlige oplevelser der på stedet, det er mere end nok. Jeg tror ikke, at en fuldstændig beskrivelse af alle de tragedier, der er foregået der i det hele taget kunne lade sig fremstille, det er jo tusind og atter tusind af menneskeskæbner, det drejer sig om, mange ganske ukendte, ingen til at referere dem videre, man kan kun nævne tallet på de døde, og så kommer tallet på alle invaliderne, som slet ikke regnes med. Neuengamme er en plet på den tyske nation, som aldrig kan vaskes af, - og så var der i hundredvis af andre lejre, - nogle endda endnu værre!

Vi blev ført op langs en barak og kom ind i et rum, hvor der sad et par folk som tog imod vore kufferter og pakker. Vi fik at vide, at vi intet måtte have med ind i lejren, så både ure, ringe, fyldepenne, eller hvad vi nu have, skulle afleveres. Det hele blev puttet i nogle almindelige papirposer og så blev vort navn og nummer skrevet på, og vi fik at vide, at vi ville få det igen når vi forlod lejren, nu gik det på depot. Det lød jo smukt, og til gengæld fik vi alle et nummer udleveret. Det bestod af en stemplet blikplade i en snor til at hænge om halsen, mit nummer blev 60893. Så skulle vi videre til baderummene, vi fik at vide, at vi skulle smide alt vores tøj, vi ville få noget nyt, det eneste, vi måtte beholde var livrem, skotøj og toiletsager. Det kunne vi allsammen lægge for sig selv på gulvet, og havde vi madvarer, kunne vi også lægge dem det samme sted, og det have de fleste, for ikke mange havde kunnet spise deres mad, på grund af tørst. Så kom der en makaber forestilling, vi blev smidt op på nogle rå træbukke og barberet over hele kroppen, de sagde, det var på grund af utøj, og så bagefter ind under flere rækker brusere. At al den renlighed jo kun var den rene parodi, når vi tænker på, at vi kom fra den renlige og sunde lejr "Frøslev", og så vandrede vi ind i det uhumske svineri, som Neuengammelejren var. Da badet var færdig, skulle vi hente vore støvler, toiletsager og mad, hvor det lå på gulvet og begive os ind i et andet rum til påklædning. Da jeg hentede mine sager, så jeg straks, at min dejlige madpakke var væk, og den have jeg sådan glædet mig til. Jeg regnede med, at den ved en fejltagelse var blevet væk, men med den ordenssans Tyskerne som bekendt er i besiddelse afså skulle den nok kunne findes. Jeg henvendte mig til en SS'er, som stod ved døren, fortalte ham at min madpakke var blevet borte. Det skulle jeg aldrig have gjort, han hævdede sin knippel, så rasende på mig og spurgte, om jeg ville beskyldte nogen for at stjæle her. Jeg fik spagfærdigt sagt nej, og undgik i sidste øjeblik at blive ramt af kniplen, som ramte andre af dem, som også ville klage over manglende ting. Mens han slog om sig til højre og venstre, vrælede han, at vi skulle gå videre, og det skulle gå "Schnell - Schnell" blev vi efterhånden skubbet ind i det næste lokale, hvor der lå tøj bredt ud på bænke, og vi fik ordre om hurtigt at iføre sig det. I det rum gik også en mand rundt med en knippel i hånden, og hvis nogen prøvede at klage over at tøjet ikke passede, ordnede han det hurtigt.

Hvor så vi ud! Gammelt kasseret tøj, snavset og i stykker, jeg tror, det var noget, de havde plyndret i jødekvarterer, for nogetså ud til engang at have været fint tøj, men det mærkelige var, at alt for var rykket ud af det, hvad det så end er blevet brugt til. Ingen ting passede, ingen knapper, jeg fik et par underbukser af lærred til at binde sammen med bånd i benene, det lignede mamelukker fra forrige århundrede, en grøn filthat sat på hovedet, det var en gammel damehat, hvor pynten var pillet af, jeg lignede nærmest en cowboy. Før vi var turen gennem badeanstalten, var vi også blevet ført ned i en dyb og skummel kælder, kun oplyst af en enlig svag pære, og vi tænkte, hvad mon her skulle foregå, man havde jo hørt og læst så meget. Der stod kun en 3-4 stole, og vi skulle så på skift sætte os der, og så kom der nogle folk med sakse, og så klippede de alt håret af hovedet på os, så vi blev pilskaldede. Vi kunne snart ikke kende hinanden igen.

Da vi var færdige, trådte endnu en mand med en knippel op på en kasse og holdt en lang tale for os på tysk. Han sagde, at vi nu var Häftlinge (Fanger) i Neuengamme, men hvis vi opførte os godt og var villige, så ville vi få det godt her!! Alle disse folk, vi indtil nu havde mødt, tiggede alle cigaretter af os, både dem i badeanstalten og dem, der her klippede os, det skulle være som betaling for god behandling, sagde de, men vi havde jo ikke noget at give, det var jo forlængst stjålet fra os. Det mærkelige med de folk var, syntes jeg, at de lignede sådan halvt marinesoldater, de havde mørkeblå huer på, der var en mellemting mellem en marinehue og en baskerhue. Senere erfarede jeg, at de var det man kaldte "Prominente fanger", det var fanger, der rangerede lidt højere oppe i graderne, en slags formænd, og for at vide det, fik de fangerne på skræddersalen til at sy sig sådan nogle "Prominenthuer" ved hjælp af bestikkelse. En del af disse folk i badeanstalten talte dansk, og jeg lod mig siden fortælle at det var danskere, der havde meldt sig til frivillig tjeneste i Tyskland, men på grund af tyverier og anden forbrydelse av endt her. Det var jo meget troligt, for de talte jo så elskværdigt til os, men de samtidig stjal vore sager.

I karantænebarak.

Så stod vi atter ude i den mørke kolde nat, dødtrætte og sultne, pillet for alt, indtil nogle folk førte os længere ind i lejren over en stor plads (Appelpladsen) og ind i en barak, hvor der i forvejen var en masse mennesker. Vi fik tildelt vore køjer, men det var ikke køjer som i Frøslev, her var det almindelige uhøvlede brædder, ingen sengetøj, kun noget beskidt halm, og et lige så beskidt tyndt tæppe, og så skulle vi ligge 2 mand i hver køje. Her var ingen hyggelige stuer, men et stort halvmørkt, uhyggeligt rum, med en uendelighed af køjer ved køjer i tre etager og kun en smal gang imellem rækkerne. Der var vel plads til en 300 stk fanger og vi var vel en 500 stk. Et par enkelte borde og bænke, hvor kun en lille del af fangerne kunne få plads, i den nederste del af barakken en skillevej, hvorigennem en dør førte ud til et vaskerum, og derfra endnu en dør ud til toiletterne, hvoraf vel ca. 20 stk. var anbragt over et stort hul eller bassin i jorden. Herfra kom noget af den ejendommelige lejrluft. Vi satte os trætte rundt om, hvor vi kunne få plads, mest på gulvet. Vi havde ikke siddet så forfærdelig længe, førend en af de "Prominente" kom ind i barakken med en seddel i hånden. Han råbte et navn og et nummer op, det var en Københavner, bager Helmuth Lindegaard, det gjaldt, - han skulle følge med. Da han forsvandt ud af døren med sin følgesvend, var det som angsten bredte sig, da vi fik af vide, at han skulle stille ovre i "Tårnet", som de kaldte hovedvagten. Hvad kunne der være i vejen med ham, hvad skulle der ske ham, hvad fandt Tyskerne nu på? rum stykke tid, inden han kom igen, sammen med sin følgesvend, - men han var blevet næsten ukendelig, fuldstændig forslået, og han smed sig ned på gulvet ved siden af og andre. Vi fik ud af ham, hvad der var sket. Han var kommet over i "Tårnet, som ikke var noget tårn, og der var han blevet gennembanket af ss.er med knytnæver og knipler, og grunden var, at en Gestapomand i Danmark havde set sig gal på ham og sagt, at han ville sende en skrivelse sammen med ham til Tyskland, så han kunne garantere ham for en god modtagelse, der hvor han kom hen, man må jo sige, at han holdt ord. Det hed sig, at vi var i karantæne, og skulle være det i 14 dage, inden vi indgik i lejrens øvrigemandskab. Det var for at vi ikke skulle indføre eventuelle sygdomme i lejren, atter en ren parodi, når man tænker på, hvor vi kom fra, og det svineri, vi var endt i. Om morgenen blev vi jaget ud af køjerne og sparket ud af barakken, vi skulle ikke engang rede køjerne, for i Neuengamme blev der udtaget faste folk til dette arbejde, de såkaldte

"Stubendienst" (Stuetjeneste). Vi fik så at vide, at vi skulle opholde os udenfor barakken i den smalle indhegnede gårdsplads den hele dag, vi kom ikke ind i barakken før til aften igen, og det var uden hensyn til vejret, vi måtte blive der. Hvor var det hundekoldt, men vi så, hvorledes de andre fanger, der hørte til barakken, gik og slog hinanden på ryggen for at holde ryggen varm, eller også satte de sig op af barakken i en stor klump for efter et stykke tid at skifte om, så dem, der var yderst kom inderst og de så kunne blive lidt opvarmet. Det var jo en lidt primitiv måde at få varmen på, men disse fanger var Russere, og de var kommet fra en anden lejr, så de var bedre kendt med lejrforhold i en KZ-lejr end vi, men vi tog jo snart ved lære af dem. Tiden for den første middagspisning i lejren nærmede sig, og så måtte vi vel komme ind i den varmere barak, men heller ikke den tanke slog til. Et par mand kom slæbende med en stor tønde imellem sig, satte den fra sig ude i gården, og så værsgod, så kunne vi spise. Det var den berømte roe- eller kårabisuppe, der blev serveret i alle KZ_lejre, vi blev præsenteret for. Når man så ned i tønden lignede det nærmest opbræk og stank hæsligt, og hvordan skulle man spise det, ingen tallerkener og ingen skeer. Rundt om tønden stod en flok Russere og spiste i fællesskab af en blikskål og et par enkelte skeer, som gik på omgang. De gjorde tegn til mig, at jeg kunne spise med dem. Det var ikke indbydende, men jeg var sulten. Skålen de spiste af, havde engang været emalieret, men nu var emaljen væk og istedet store rustne huller, hvori der var stukket noget snavset klud i for at holde på suppen. Jeg kom til at se på Russerne, udmagrede og tandløse med store skægstubbe og det værste, store grimme sår om munden, og jeg fik kun smagt en 3 skefulde af suppen, - så var jeg færdig, det kunne jeg ikke have, det smagte hæsligt, så hellere undvære, til der kom en anden slags mad. Der kom aldrig andet, det var den samme ret dag ud og dag ind. Russerne trak på skuldrene, de vidste bedre! Ved aftenstid fik vi lov at komme ind igen, fik 2 stk. rugbrødsskiver, enten med lidt marmeladepå, eller em skive pølse og så et krus the eller kaffe, hvad det nu var, og så var det kun at vente, til vi fik lov til at gå til køjs. Vi gik rundt og kikkede lidt, og jeg kom i snak med en af Russerne, en lidt yngre mand, som talte ret godt tysk. Han fortalte, han var flyver, var blevet krigsfange og nu endt i KZ-lejr. Jeg klagede over det med maden det skulle man vænne sig til, sagde han, men han mente, at han måske kunne skaffe mig en ske fra en anden Russer, der havde to, - og det gjorde

han virkelig, so det var da et fremskridt.

Dagene gik, og efterhånden lærte vi flere og flere sider af en KZ-fanges liv at kende. Her gjaldt andre love end i et civiliseret samfund. Tyverier florerede stærkt, og det blev meget hårdt straffet, hvis det blev opdaget, kun ikke, hvis det var de overordnede, så skulle man ikke vove at komme med beskyldninger af den slags, selv om beviset var til stede. En af de danske fanger var på grund af, at han kunne perfekt tysk, blevet udnævnt til en slags mellemmand mellem vi andre og barakledelsen. Han hed Otto Malling, var direktør fra Sjælland et sted, en lille mand, men en frisk fyr. Han havde ved afrejsen fra Frøslev fået udleveret en hel kasse gode cigarer, som skulle bruges til bestiktelser, når vi kom til Tyskland. Den havde han stadig kunnet holde skjult, og hvordan han havde fået den med ind igennem badet og renselsesprocessen er mig en gåde; men nu var han meget påpasselig med den, bar den ved sig hele tiden, og lagde den under tæppet under sit hoved, når han sov om natten. En morgen var den forsvundet lige så stille, uden at han havde mærket det mindste. Så var den formue væk! Vort fodtøj måtte vi også gemme under hovedet, hvis vi ville have en lille chance for at have det i behold til næste dag. Jeg havde fået mine toiletsager, min barbermaskine, min tandbørste og sådanne småtterier med mig, og gemte det

langt nede i køjen, når jeg siv, ikke destomindre var det hele en morgen væg, intet havde jeg mærket, men opdagede det straks, da jeg til min forundring så æsken, det havde været i ligge knust på gulvet, men uden indhold, så jeg var faktisk rippet for alt.

Man fik jo uvilkårlig den tanke, at man var havnet iblandt en vægge flok forbrydere, men når man fratager Blockældste, (Barakformand) og hans nærmeste medhjælper (Stubendienst) som for de flestes vedkommende var forhåndværende tugthuskandidater, så tror jeg ikke, det var andet end selvopholdelsesdriften, der gav sig udslag på denne måde. Man tog, hvad man fik lejlighed til, kunne man ikke selv bruge det, kunne det sælges på det sorte marked i lejren. Købere var de øverste af lejrlæden, som lejrchefer, barakformænd og Kapoer (ordet er en forkortelse af Kammeratskabspoliti) og alle deres medhjælper, de dannede en slags overklasse og var mange gange meget forfængelige. Hos dem kunne man købe sig fordele ved, større madration, måske en medhjælperstilling, altsammen noget, der lettede tilværelsen. Var der så noget at sige til, at folk på sultens rand, stjal hvad de kunne, - og forøvrigt hed det heller ikke at stjæle, men kaldtes for at "organisere". Man opdager hurtigt efter hvilket djævelsk system en sådan KZ-lejr er opbygget på. Tyverier, svindel, korrupsion, bestikkelser og brutalitet er grundpillerne. "Kapo" var et korps med hvide armbind, hvor der stod "Kapo". Deres arbejde var at lede større arbejds hold, kontrollere, at der blev arbejdet, Kapoer var meget brutale.

Selv om det var en karantænebarak, vi opholdt os i, så skulle vi da alligevel være med til at stille op til appel hver aften ude på den store appelplads til optælling, når den øvrige lejr var færdig med arbejdet. Det foregik på den måde, at ståltrådsportene ind til vor afdeling blev slået op af et par SS-er. Så skulle vi i løb skynde os ud på appelpladsen og stille op. De to SS-er stillede sig op på hver side af porten med pisk i hånden, piske der lignede artelleripiske, et kort skaft med en lang snøre, og med dem slog de så løs på os, mens vi løb igennem porten, og gud nåde den arme fange, er faldt under denne spidsrod, han blev pisket sønder og sammen. Vi danske fandt på den udvej, at vi tog hinanden under armene og løb ud på engang, så var det begrænset, hvor mange, de nåede at træffe, og vi var sikre på, at ingen faldt og blev liggende. De to SS-er, var helt forbavsede over en så samlet modstand, det irriterede dem, og med en speciel glæde stod de og ventede på vores ankomst, så nogle blev jo altid ramt, selvom SS-erne kun nåede at hæve piskan en gang, førend vi var ude. At vi så i lejrgaden ved siden af barakken havde stående to dobbeltgalger, gjorde jo ikke udsigterne lysere for os i vort første indtryk af en tysk KZ.-lejr. En hængning foregik da også en af disse dage, da vi opholdt os i karantænebarakken, for en dag kom en hel flok fanger ind i denne lejrgade, hentede den ene galge og bar den ud til appelpladsen. De bar den ud på deres skuldre, hvad man kunne se, de døjede med, for galgen var jo et stort monstrum, bygget op af svære bjælker. Den blev stillet op midt på den store plads, med mange fanger opmarcheret som tilskuere. Vi så dog ikke selve hængningen, da vi som karantænefanger ikke måtte være med, men vi kunne da sagtens have set henrettelsen gennem ståltrådshegnet, men danskerne aftalte med hinanden, at vi ville holde os borte fra hegnet, så længe det stod på, Tyskerne skulle ikke have den fornøjelse at se, at vi også overværede deres bøddelgerning. Vi var endnu ikke blevet så hårdhudede, som vi senere blev, at vi kunne lide at se på dette. Nogle af de andre i barakken, også et par enkelte danskere, gik dog hen og så på, og af dem fik vi at vide, hvorledes det gik for sig. Det var en ung tysker, og det blev sagt, at grunden til hans henrettelse var, at han havde forsøgt at flygte.

Arbejdstjenesten begynder.

En aften kom nogle SS.-r og nogle af lejrlederne, og vi fik besked på, at alle håndværkere kunne melde sig, så vi kunne blive udtaget til arbejdstjeneste. Vi diskuterede hurtigt om, hvad vi skulle, og hvad, der ville være bedst. Nogle mente, at vi ville få det bedre ved at komme ind på fabrik eller noget i den retning, frem for at blive i dette helvede, og jeg var lige ved at melde mig, da min fangekamarat Carl Otto fra Kolding, der ellers ville have fine chancer som maskinarbejder, kastede dette spørgsmål ind i diskussionen, om det ikke ville blive for uhyggeligt at side indespærret i en fabrik, som var et oplagt bombemål. Det afgjorde spørgsmålet for flere af os, i hvertfald dem fra Kolding, og vi dukkede ned i ubemærketheden. De, der blev udtaget, blev ført ud af barakken, men kom snart tilbage iklædt nye fangedragter, blå- og hvidstribede, som pyjamas og af samme stof. De havde været i bad og fået dette tøj udleveret. Midt i al den usikkerhed, kunne vi trods alt ikke lade være med at smile af dem, og fortalte, at de så flotte ud. Til gengæld fortalte de os, at de hundefrøs, for der var ikke spor varme i det tynde tøj. Senere blev de atter ført ud af barakken, hvor de kom hen, ved jeg ikke, ihvertfald ikke på fabriksarbejde, men een ting, ved, at flere af dem aldrig vendte tilbage.

Ortkarten - Kommandoen.

Vi var nu også blevet udstyret med påsyede navne, hvide tøjstrimler med røde tal: D 60843 var mit nummer. Det betød Dansker, og mærkerne blev anbragt både på bryst og bukseben, så vi n, med de også påmalede gule kryds på ryg, bryst og bukser efterhånden godt nok lignede de andre KZ-fanger, vi havde set. Vi kunne altid se, hvor andre fanger var fra på disse mærker, I. var Italiener, L. Luxenburg, P. Polen, R. Russere også videre. Vi opdagede efterhånden, at der var en mængde forskellige mærker og distinktioner, trekanter, cirkler, forskellige farver, der altsammen fortalte, om vedkommende fange var politisk, asocial, tugthusfange, religiøs, dødsdømt efter forsøgt flugt, ja, alt havde sit mærke, "Ordning skal der til", siger tyskerne jo, - men det går forvidt at komme ind på alt det organisationsreglement, det har andre udførligt omtalt.

Det blev meddelt os, at hele vor barak nu skulle med på arbejde på en kommando, der blev kaldt "Ortkarten-Kommandoen", og en af fangerne, en tysker "med mærket" en grøn trekant, tegnet på forbryderrangklassen, skulle have overkommandoen.

Næste morgen stillede vi op udenfor barakken i bælgravende mørke, et par stykker brød fik vi stukket i hånden, så gik vi ud af døren, en mundfuld kaffevand, hvis man var heldig, nåede man den også. Så vi inddelt i hold på, jeg tror 50 mand, og fik hver sin "Vorrarbejder", forarbejder til kommandofører. Alle kommandoførere bar de grønne trekanter, og så vidste vi jo besked. Vi fik at vide, at vi hver morgen skulle stå på samme sted, og have den samme kommandofører. Så blev vi talt, og ført ud på appelpladsen, hvor vi mødtes med fanger fra andre barakker, og så blev vi talt igen og igen, hver kommandofører afleverede sit resultat af tællingerne til sin overordnede, han igen til kapoerne, og øverste kapo afleverede det sammenlagte tal til en af de højere SSer, som stod på en slags talerstol, og skuede ud over pladsen. Så kom kapoer med sammenlagte tal fra køkkenregionerne, fra sygebarakker, ja, fra alle dele i lejren, minus dem, der var døde i løbet af natten, og så blev det hele talt sammen - og hvis det ikke stemte, begyndte det hele forfra igen. Tysk grundighed! Når det var slut, blev der

kommanderet "Ret", og "Mützen auf", ("Hatten af") for den store Sser, og vi defilerede forbi ham, ud af porten og ned mod baneperronen i "Gleietrit March" ud til vort første arbejde.

Ved perronen holdt der en række kreaturvogne, dem gjorde vi holdt uden for, og på en bestemt kommando, måtte vi springe op i dem. Det var nu ikke så nemt, for vognene var vi høje, og der fandtes ingen trinbrætter, og SSerne ville have os op på engang, hvad jo ikke kunne lade sig gøre, så de tævede løs på os med deres knipler, samtidig med at de råbte og skreg "Los, los, tempo". Så fandt vi på, at de yngste og raskeste skulle springe op først og række hænderne ned til de ældste og svageste og så hale dem op til sig. I den følgende tid, mens vi var på dette arbejds hold, gentog den forestilling sig hver morgen, men efterhånden fik vi jo en vis øvelse i dette. Vi var jo nogle stykker, blandt andet mig selv, som ikke var gode gymnaster, derimellem stadsingeniør Rambøll fra Aarhus, så vore kammerater måtte både trække i os og skubbe på for at få os op i vognen, så de sindssyge Sser nåede jo altid at ramme nogle af os. I vognene stod der en stabel af spader, nogle underlig langskafte nogen, dem skulle vi tage hver sin af, og blev så anvist plads i begge ender af vognen, det midterste skulle være fri, der skulle væge plads til 2 soldater med geværer, og skønt de 2 mand have mere plads alene end vi andre tilsammen, så tålte de ikke, at vi fik så meget som en fod inden for deres område, det resulterede straks i en geværkolbe ned over tæerne. Så rullede vi ud til vores arbejdssted, som hed Ortkarten, en stationsby lige uden for Hamburg. Gennem den åbentstående vognport kunne vi betragte landskabet, der her omkring Hamborg er ret fladt, men flere kønne steder med små søer og træer. Gartnerier dominerede i landskabet. I den følgende tid, da vi havde lært landskabet at kende, brugte vi køretiden til at sove i, vi vænnede og hurtigt til at kunne stå op og sove støttet til spaden, og søvn manglede vi jo altid. Ankomsten til Ortkarten formede sig på den måde, som den også gjorde alle de følgende dage, vi var på arbejde i Ortkarten. Da toget holdt ved stationen blev der råbt "Aufstehen" (udstigning), Schnell-Schnell heraus! og så måtte vi springe så hurtigt som muligt, og blev så modtaget af en flok hylende bavianer i form af SS-soldater og officerer med knipler i hænderne. Det lignede nærmest et overfald på et tog i det vilde Vesten, som vi havde set det i film. Samtidig med at de slog løs på os, råbte og skreg de, at vi skulle stille op, "fünf und fünf" (fem og fem), den sædvanlige marchorden, og retningen skulle være lige, officererne kiggede formationerne af, vis en mand var blot en centimeter for langt tilbage, fik man en knippel i nakken, var man for langt fremme, fik man en knytnæve i ansigtet. Det var jo en uhyggelig modtagelse, men efterhånden som dagene gik, så vænnede man sig også til denne form for tysk kultur! Så blev der givet marchordre, og vi vandrede hen ad en brolagt landevej til vort arbejdssted. Det viste sig, at vi skulle grave dybe pansergrave og anlægge volde omkring Hamborg for at forhindre et allieret angreb på denne by. Tyskerne måtte jo så, trods deres sejrsmeldinger allerede dengang have følt, at de ikke kunne holde fjenden borte fra det indre Tyskland. Stedet, hvor vi var, lå tæt ved den bydel af Hamborg, der kaldtes for Hamm. Det viste sig, at vi faktisk var udlejet til et privat entreprenørselskab, som så betalte en lille pris for hver fange, der blev stille til rådighed, for deres middagsmad skulle selskabet levere, og den kom i store beholdere og blev så varmet over et bål. Maden, der altid var den samme, en slags suppe, var ret god, det sagdes, at det var den samme suppe værnemagten fik, kun fik vi alt for lidt. Vi skulle selv medbringe madskåle fra lejren, hvis vi kunne, ellers måtte vi låne os frem hos de mere heldige. EN tid havde jeg en sådan skål men engang kneb det, så var jeg heldig at finde en tom konservesdåse, den fik jeg noget ståltråd igennem, så den kunne hænge i en ekstra bukserem, jeg havde uden på

tøjet for at holde sammen på det, da det jo var småt med knapper, så havde jeg det da sådan, at jeg altid var mellem de første, der fik mad. Der i Ortkarten var jeg ude for mange oplevelser, man jeg kan ikke give et referat af hver dag, så jeg vil nedskrive oplevelserne, efterhånden som de rinder mig i hu.

En dag arbejde vi oppe ved selve landevejen. I skulle på spaderne bære mudder, der var gravet op, over på den anden side af vejen og danne en vold der. Vor tykke arbejdsleder og hans kumpaner til medhjælpere gik til stadighed frem og tilbage på vejen, mens de svingede deres stokke og knipler og råbte og skreg "Tempo,tempo, schnell, schnell"! Det sidste skulle vist betyde "over med muddret" har jeg ladet mig fortælle. Samtidig gik arbejdsformanden for det private selskab og kontrollerede os, og hvis han syntes, at der var et sted, det ikke gik stærkt nok, klagede til den "Tykke", og så kom der gang i kniplerne. Han må jo alligevel ikke have gjort det godt nok, for en dag var han degraderet til almindelig arbejder, og en ny mand sat ind på denne post.

På dette sted arbejdede jeg en del sammen med stadsingeniør Rambøll(ham fra Aarhus), og selv om han var en ældre mand, var han ved godt humør, han gik og småsang hele tiden, og søgte at holde humøret oppe på de andre. Desværre blev han syg, vist en dårlig hånd, der ikke ville læges, og så blev han indlagt på "Sygehuset" i Neuengamme, og vi så ham ikke mere. (Han nåede dog senere hjem til Danmark, men blev vist aldrig helt rask). Vi havde også en anden ældre kammerat, vi kaldte ham MOlotov, vist nok en landmand, han havde også et godt humør og kom med mange sjove bemærkninger over tyskerne og deres væsen, men efter få dages forløb, blev han syg, vist lungebetændelse, og han døde kort efter. Her på denne plads kom vi også til at arbejde sammen med de danske Gendarmer, som var blevet deporteret til Tyskland, noget før os andre. Mange af dem var allerede på dette tidspunkt meget medtagne, og jeg husker en af dem, der altid spurgte til mig, hvordan jeg havde det, han havde jo opdaget, jeg skrantede lidt, og han villeså gerne vide, om hvis jeg ikke kunne spise min mad, om han så måtte få den? Men så syg var jeg heller ikke! Desværre gik der mange til af disse gendarmer, hver dag døde der nogle af dem, jeg tror det drejede sig om 40 stykker ialt. På denne vej så vi også en del af den tyske befolkning. De kom hver dag om morgenen med toget fra Hamborg, med tasker og kufferter og drog på hamstring rundt på gårde og gartnerier, og så drog de hjem igen ved aftenstid. Det var mest ældre folk, kvinder og børn. Når de var på vejen, kom de lige forbi, hvor vi arbejdede, gik lige mellem os med deres fyldte takser, men det var, som om de ikke så os, de kiggede lige igennem os. Men nå - så kunne de også bedre efter krigen med rolig samvittighed sige, som alle tyskere siger, "At de aldrig havde vidst dette og aldrig havde set noget til det!"

Senere blev vi flyttet til et andet afsnit af fæstningsvolden. Vi skulle grave os ned i en dyb grav langs volden, og nogle havde mærkværdigvis fået udlånt gummistøvler, for at kunne stå i det dybere vand. Støvlerne tilhørte firmaet, og skulle afleveres igen efter brugen. Under arbejdet var jeg kommet til at tale lidt med en af de andre fanger, en Polak. Han talte helt godt tysk, og man kunne se på ham, at han havde kendt bedre dage og havde et dannet væsen. Han fortalte mig, at han egentlig var manufakturhandler hjemme i Polen. Han havde vores forarbejder fået svær kig på, fulgte ham hele tiden, og prøvede han blot på at rette ryggen et øjeblik, så var han der med stokken. En dag havde han set sig rigtig gal på ham, og da vi nåede spisetiden, kommanderede han polakken ud midt i vandgraven, og der kunne han stå og kigge, mens vi andre spiste, uden selv at få noget.

Vi lå en dag på et afsnit ned mod en lille bæk eller kanal, jeg havde det rigtig skidt, min mave var i en frygtelig uorden, hvad der jo var meget almindeligt

blandt fangerne. Jeg havde meget nådigt fået lov at "træde af" og gik ned i nærheden af kanalen. Jeg så der, at tyske soldater havde travlt med at holde fanger borte fra kanalen, hvor de søgte ned for at drikke- Der måtte ikke drikkes af dette vand, af hensyn til Tyfus. Mens jeg opholdt mig der, så jeg en Polak søge uden om soldaterne og ned til kanalen med sin skål, for at drikke vand. Jeg gjorde tegn til ham, at han ikke skulle drikke af vandet, og da jeg i det samme så, at der oppe langs kanalen, under en bro, sad fanger og forrettede deres ærinde ud i vandet, så pegede jeg derop og viste ham det. Men han trak på skuldrene af det, og drak alligevel. Tørsten var større end fornuften. Ja,- det vand var et stort problem for os alle her i Tyskland, og tørsten var til tider ulidelig, jeg tror, det var et held, at vi ikke opholdt os der i sommertiden. I lejren var det farligt at drikke vand, på grund af klorindhold, sagdes der, det ville give dårlig mave, så vi måtte nøjes med at skylle munden, og det var jo svært at lade være med at synke vandet, når man led af en helvedes tørst. Til tider svigtede vandtilførslen helt til lejren, en dag eller to, og så kunne man heller ikke blive vasket. Her i Ortkarten var det umuligt at opdrive drikkevand. På jernbanestationen så vi, at toget hver dag havde to-tre mælkejunger med rent vand med sig, og det blev stillet på perronen til brug for den bestyrerfamilie, der boede på stationen. Det hændte, vi var heldige, når stationsforstanderen var der, at vi kunne få et par mundfulde vand hos ham, men straks strømmede der jo mange fanger til, så måtte han jo jage os bort, ellers blev der jo ingen vand tilbage. En dag vi arbejdede i nærheden af et gartneri, fik vi overtalt en forarbejder og en menig vagtsoldat til at få hentet en spand vand inde på gartneriet, det gjorde godt, men det blev jo kun til et par enkelte mundfulde til hver, da alle fangerne strømmede til, som fluer om et stykke sukker. Ja tørsten var snart værre end sulten. En af dagene, vi arbejdede har ved kanalen, blev der flyveralarm og bombebragene lød inde fra Hamborg. Lidt efter begyndte det at regne ned med sprængstykker fra luftværnsgranaterne, og en af vore forarbejdere, en tysker, som sagde til os, at det kendte han fra krigen han havde været med i, og nu vidste han, at det var med at komme i dækning. Han sprang hen under broen, der gik over kanalen, og vi løb med og kastede bed under den. Det var første gang, vi oplevede et luftbombardement. Det ene store drøn lød efter det andet, og jorden rystede, og vi tænkte, bare nu broen holdt. Vi kunne se en stor mørk sky rejse sig over byen, store Zig Zag lyn for ned mod byen, hvad det så var for noget skyts, der blev brugt, det ved jeg ikke, men uhyggeligt så det ud. Samtidig regnede det ned med sprængstykker rundt om broen, slog ned i kanalen rundt os, så vandet stod højt i vejret, men forarbejderen sagde, at vi var i sikkerhed for dette, blot der ikke kom en fuldtræffer på broen. Nå, omsider fik det da ende, og arbejdet begyndte igen. Vi havde i mellemtiden fået en ny forarbejder for vores 50 mandshold, en lille bredskåren fyr. Han præsenterede sig for os med navnet Max. Kommunist, derfor sad han her i lejren, men det sagde de allesammen, det var som en slags hæderlighedsbevis, - men - i hvert fald bar han den grønne forbydertrekant som mærke. Han var en underlig fyr, han havde meget tilovers for de danske fanger, var tit hjælpsom fortalte os gerne hver morgen om stillingen på fronten, hvor han så fik det fra. Til andre tider kunne han være heftig opfarende overfor enkelte fanger. Der arbejdede en mand hos os, han så ret svag ud, havde slet ikke tag på at bruge en spade. Jeg hjalp ham sommetider til rette med lidt, hvis jeg kunne se mit snit til det, , jeg syntes, det var synd, alle de slag, han fik. Han var tysker, så vi kunne tale med hinanden, og han lød meget intelligent. Vores forarbejder Max, var altid på nakken af ham, skældte ud og slog ham, og sagde, jeg ikke skulle hjælpe ham. En dag gik Max helt amok, tævede løs på ham med sin stok og råbte til ham, hvad han i grunden var i det civile liv? "Tandartz" (tandlæge),

sagde manden stille. "Ja, jeg tænkte nok, at det var sådan en burgøjsjer, du var, men jeg sal nok få dig til at bestille noget, var Maxes ord, og så var han over ham igen. Der gik kun et par dage, så jeg ikke mere til tandlægen, jeg tror, han bukkede under, han kunne ikke tage det. Det var det mærkelige ved Max, at han aldrig slog på os danskere, og han sagde til os, at hvis han blev nødt til at slå på os, når nogen af Sserne var i nærheden, skulle vi ikke tage det højtideligt, han mente det ikke, og han slog ikke hårdt, men han var nødt til at agere lidt for selv at beholde sin stilling som forarbejder. Nå, men det kan jo være, hvis man selv havde opholdt sig i KZ-lejr i flere år, at man så ikke var spor edre. Selvopholdelsesdriften kan undertiden få folk til meget.

Somme tider kunne vejret i Ortkarten være helt godt, og en sådan dag fik vi besøg af "Hitlerjugend", Hitlers drengespejderkorps. Pludselig hørte vi sang i det fjerne, og en kolonne drenge med hagekorsmærket på armen, kom marcherende, og med små barnespader på skuldrene som geværer. DE råbte hånsord og spyttede efter os, og vi fik at vide, at de var kommet herud for at vise os, hvordan der skulle arbejdes. Vi så nu ikke noget til deres arbejde, men meget kunne det vist ikke have været, for efter kun et par timers ophold herude ved pansergravene, drog de hjemad igen undersang og hånsord. Mon de unge mennesker også er nogen af dem, man nu efter krigen kan tale med i Hamborg, og som også betyder, at de aldrig har hørt noget til KZ-fanger under krigen? OG om den behandling, de var ude for! Atter en dag blev vi udsat for luftalarm. Vi å i et afsnit tæt ved stationsbygningen, da det begyndte. Vi kunne høre sirenerne hyle inde i byen, men vi fortsatte arbejdet. Den dag gik vi og jokkede rundt nede i en fugtig eng, da vi pludselig hørte en mærkelig lyd. Den kom oppe fra luften og lød som fuglekvidder af tusindvis af fugle. Vi kiggede forundrede op i uften og lyttede, for pludselig at smide os ned på engen, da forarbejderne kom rendende og råbte, at vi skulle "falde ned". Det var luftskytset, der havde sat ind, og nu regnede sprængstykkerne ned om ørerne på os. Det var disse små skarpe metalstykker, der frembragte denne vidunderlige syngende lyd. Det var knapt så vidunderligt, når sprængstykkerne nåede ned til jorden. De slog ned rundt omkring os, og gik ned i den fugtige engbund med et klask, sommetider langt fra, sommetider lige ved siden af en, medens dampen stod op fra engen, hvor de ramte, de var jo nærmest gloende, og var varme længe efter, når vi prøvede at samle dem op. Vi dækkede hovederne med madskålene som hjælpe, hvad vel ikke kunne have hjulpet ret meget, hvis man blev ramt, man bedre var det at holde spaden over hovedet, den var jo da af stål. Forarbejderne kravlede rundt og råbte, at vi skulle lægge os helt ned, og slog på dem, der ikke rettede sig efter det. Sagen var nemlig den, at engen var pjaskvåd, fyldt med vandpytter, og at ligge på maven i dem var ikke behageligt, det kolde vand trak jo lige igennem alt tøj, og så var man da sikker på at blive rigtig syg, så de fleste af os klarede sig med at ligge på knæ og albuer, det var knapt så vådt, selv om det ikke var forarbejderne tilpas. Vi havde en ældre vagtsoldat i nærheden af os, han lå på knæ i skydestilling med sit gevær, han havde jo også set flyverne, der nærmede sig lavt hen over os. Det var vist et par amerikanere, det var det jo gerne, når det var dagangreb, englænderne foretog gerne natangrebene. Det var sjovt at se, hvordan han fulgte dem med bøssepipen, man da de jo var lige over hovedet på os, så lavt, at vi kunne se flyverne i maskinerne, så faldt vor modige soldat ned og glemte at skyde. Det gav jo ingen jernkors til ham, men jeg tror også nok, at det var bedst for os andre, for havde han skudt, havde de vel svaret med en maskingeværssalve, og så kunne det have ramt mange af os andre. Men det allersjoveste af de hele var, at da luften begyndte at hyle af sprængstykkerne, da så vi et syn oppe på landevejen, der var alle penge værd. Flere af de højere Sser,

med kommandanten, den mest brutale af dem alle i spidsen, kom løbende i fuld firspring hen ad landevejen, søgende mod beskyttelsesrummet. der lå ved siden af stationsbygningen. Al værdigheden var gået af dem, og alle fangerne, der lå langs vejen opløftede en høj latter, det kunne vi roligt gøre, for de havde ikke tid til at standse, og se, hvor latteren kom fra. Ak-ja, officersmod er ikke altid lige strålende.

Et nyt stort luftbombardement af Hamburg overværede vi nogle dage senere. Vort arbejdsområde var den dag ved en vej, som førte på tværs af pansergravanlægget og ind mod Hamburg by. Vejen var lagt på en dæmning, som førte indover de fugtige enge Der, hvor vejen gik igennem voldanlægget var der opført nogle store cementforhindringer, en slags tankspærringer, og der omkring gik vi og lavede noget gravearbejde af en eller anden art. Der blev flyveralarm, og det gik på sædvanlig vis. De højere officerer sprang i bunkers, og vi andre måtte smide os ned, hvor vi var, kun overvåget af forarbejderne og de laverestående soldater. Denne gang blev et helt helvede sluppet løs over Hamburg, store eksplosioner afløste hinanden, og vi kunne se bomberne falde, flere brande opstod, og da der gik ild i den store gasbeholder, der ligger i bydelen Hamm, det kvarter, der lå nærmest ved vor arbejdsplads, kunne vi ikke lade være med at juble, jeg var kommet til at ligge i nærheden af en stabel sveller, der lå lige op af vejen, og jeg fik mig efterhånden maven hen i læ af den. Der lå flere af mine danske kammerater, helt ind under stablen med madskåle eller spader over hovedet, og det var rart at have nogle at drøfte situationen med Der faldt en regn af sprængstykker ned over vort område, men jeg blev nu enig med mig selv om, at hvis jeg stod op ad svellebunken, var kroppen mindre udsat for at blive ramt, end hvis jeg lå ned, da alle sprængstykkerne faldt lige ned fra luften, og jeg fandt så også ud af, det gav et bedre udsyn over hele byen. Jeg gjorde de andre opmærksom på dette, men de ville ikke have hovedet oven for svellebunken. Jeg syntes nu ikke, jeg ville gå glip af dette strålende syn, at se en storby blive bombarderet, så min sædvanlige nysgerrighed fik mig til at følge hele det dramatiske skuespil i sin helhed. Jeg refererede til mine kammerater, hvad jeg så. og en gang imellem stak de da også hovedet op, for at få et glimt af dette helvede. Den ene store brand opstod efter den anden, og snart lå byen skjult i røgmasserne der væltede op, og medens jorden dirrede under os, kunne man ikke lade være at tænke på de af vore kammerater, der befandt sig inde i centrum, udtaget til oprydningskommando i Hamburg. Man kunne heller ikke lade være med at tænke på alle de andre mennesker, der befandt sig midt i dette inferno, alle de civile mennesker, men - nå, man slog det hen, de var jo da kun tyskere, og de havde jo selv sluppet krigen løs, og havde jo heller ikke medlidenhed med andre. Medens vi lå her og oplevede de spændende minutter, var det os en skuffelse at se, at var lykkedes tyskerne at få ilden på toppen af den store gasbeholder dæmpet ned og til sidst slukket. Der var ovenpå beholderen bygget ligesom en eller anden udsigtshistorie af træ, og det var det, der var brændt, vi havde ellers glædet os til at se den ryge i luften med et ordentligt knald, men måske var der slet ingen gas i den.

Over vore hoveder lød der pludselig en brummen af en motor, men vi kunne intet se. Lyden forsvandt og kom igen flere gange, indtil en af arbejderne, en tidligere krigsdeltager sagde til os det var en flyver på vej ned. Vi stirrede mod himlen, og der pludselig dukkede en stor bombemaskine ud af skyerne, og røgen med kurs lige mod stedet, hvor vi lå, medens flammerne slog ud fra den ene motor. Vi dukkede uvilkårligt hovederne, det var umuligt at løbe bort, men heldigvis tog maskinen endnu en drejning og gik ned et lille stykke på den anden side af vejen, hvor den gik op i flammer. Vi er farede senere, at 2 af de danske

gendarmer fandt 2 af flyverne i et mosehul, og i hvert fald den ene var levende. Efter afblæsningen af luftalarmen, så vi tyske cyklepatruljer køre rundt på vejene for at lede efter flere overlevende. De fandt vist ikke flere, for om aftenen, da vi skulle hjem til lejren og kom op til stationsbygningen, så vi den fangne amerikanske pilot, og der var kun den samme Hab stod i stationens have, lænet op mod et havebord, og man kunne se, han frøs, for han havde jo stået der længe, siden han blev halet op af mosehullet. Der stod et par vagter omkring ham, og en SS-officer kom sommetider hen til ham, sagde en hel del til ham, slog til ham med sin stok, og en flok civile tyskere stod også rundt om ham, gik sommetider hen forbi ham og spyttede på ham. Han stod ku stiv og stirrede tilsyneladende ud i luften. Da vi fik ordre til at stille op til tælling, kiggede han dog forundret hen til os, da han så, hvordan vi blev behandlet, så hvorledes kniplerne svingede over os, han havde nok ikke været klar over, at vi også var fanger, før han så dette. Samtidig med at vi blev gennet op i toget, kom en militærbil fra værnemagten med flere officerer, og de førte ham med sig.

Det var en tidlig morgen, disen lå endnu tyk og klam hen over engene. Det gik lidt trægt med at komme igang, selv om forarbejderne råbte og skreg. Karl Ivan spurgte, om jeg var syg, for jeg var helt grøn i ansigtet? ja, - syg var jeg, men det grønne stammede nu fra hatten. Det var, som jeg før har fortalt, en tidligere damehat af filt, -men- den havde været farvet, og nu havde regnen efterhånden fået farven til at løbe ned over ansigtet. Det var jo nærmest til at le af, hvis jeg ikke netop var så syg, som jeg var. Min mave var blevet helt umulig, den mest udbredte sygdom der på stedet, de fleste begyndte med det og endte på "Krematoriet". Jeg havde flere gange måttet bede om "Aftrædning", og heldigvis var det en ret medgørlig forarbejder, så jeg fik tilladelsen, hvad man ikke altid kunne regne med at opnå. Selv med tilladelse var det ikke nemt, tøjet var bundet sammen med remme, strik og ståltråd Til sidst opgav jeg helt at arbejde, stillede med hen i læ af en lille busk, rystende af kulde og udmattethed, ligeglads med det hele Da jeg havde stået lidt, kom min kammerat Carl Ivan hen til mig og spurgte, om det var skidt med mig, hvad jeg kun kunne bekræfte Han kaldte på endnu en af mine kammerater Carl Otto, og mens de stod og snakkede om, hvad der var at gøre, kom en af forarbejderne hen og spurgte, hvad der var i vejen, og Carl Ivan sagde til ham, som det var, at jeg var syg og gennemkold. Carl Ivan spurgte, om de ikke kunne få lov at tage mig med op på veje og løbe lidt frem og tilbage, indtil jeg fik varmen igen. Heldigvis var det en af de mere humane forarbejdere, så han gav loft til det. Mine kammerater tog mig så under hver en arm og sprang frem og tilbage på vejen med mig. Pludselig kom en SS-officer hen ad vejen, han stiledede lige mod os, og Ivan udbrød et "så for fanden"! Det var snart det værste, der kunne ske, men det var umuligt at komme hurtigt bort fra vejen, der var jo dybe grøfter på hver side, og han havde jo alligevel opdaget s, så vi måtte tage det, som det kom. SS-eren kom lige mos, stillede sig op foran os. Jeg husker ham endnu, som jeg så ham, en høj mand med et magert ansigt, og jeg tænkte, nu bliver vi nok slået ned og sparket, sådan som SS-erne plejede at gøre og jaget tilbage til arbejdet. Men - det gik helt uventet anderledes. Han spurgte roligt om, hvorfor vi gik der, og Uvan fortalte ham jo i retstilling, hvad der var i vejen, Til vor forbavselse sagde han, at de skulle følge mig hen til stationsbygningen, og der i nærheden lå der et lille arbejdsskur tilhørende formanden for de firma, som vi arbejdede for. Dette skur var opvarmet, og der kunne de sætte mig ind med besked om, at jeg kunne blive der til om aftenen, jeg skulle blot selv holde øje med, når vort tog kørte op til perronen, og så se at komme med de andre tilbage til Neuengamme. Det gjorde de så, men Ivan spurgte først forsigtig SSeren om, hvad hvis vi nu møder andre officerer på vejen derhen, hvad så? SSeren svarede,

at vi blot skulle sige, at det var ham ,der havde givet ordre til det, og så sagde han sit navn, som jeg dog ikke husker mere, ja, dårligt nok opfattede. Hvor var det vidunderligt at komme ind i varmen, og jeg fandt mig en stol i en krog ved siden af den lille ovn. Jeg sad og funderede over, hvorledes en SSer kunne optræde på så fin en måde, det var jo stik imod sædvane, men måske havde han nogen forbindelse med Danmark, familie i Danmark, siden han havde noget særligt tilovers for en Dansker, ja,- hvad ved jeg, men nu sad jeg ihvertfald lunt og godt.Således havde jeg siddet længe, da døren gik forop, og ind kom formanden og en mand mere De kiggede forbavset på mig, og spurgte, hvad jeg gjorde her. Nå, jeg fortalte dem som det var,sagde, jeg skulle blive der til aften efter ordre. Jeg kunne nok se, at mit selskab ikke passede dem rigtigt De indledte dog en lille samtale med mig, de skulle vide, hvor jeg var fra. De sagde ironisk. så er det jo en flæskedansker "Fleischdänen", der sad og nød deres varme og kunne nok forstå, at det var bedre at sidde her i den dejlige varme, istedet for at gå på arbejde i kulden. Så jeg fik lov til at passe mig selv en stund, men senere hentede de deres thermoflasker frem, tog kopper frem, og gav sig til at drikke kaffe. Jeg troede så bestemt, at nu fik jeg nok en kop med, de hentede nok lidt til mig, men jeg gjorde regning uden værterne, de var par rigtige forbenede Nazibanditter. Formanden rejste sig og rakte op på en hylde, tog en flaske og et par glas ned, skænkede op, - og førte det ene glas hen under næsen på mig, spurgte, om jeg kunne lugte, hvad det var. Det kunne jeg sagtens, det var dejlig cognac, en dejlig duft, og jeg tænkte, hvor det ville gøre godt med sådan en snaps, den ville varme indvendig. Men omforladelse, de to herrer nød et par glas, smækkede med tungen og vendte øjnene mod himlen, jeg skulle rigtig vide, hvor godt det gjorde, - og så satte de flasken op på hylden igen, pakkede sammen og forlod skuret igen. Jeg sad lidt og spekulerede på, om jeg skulle tage flasken og nuppe mig en tår, men jeg turde alligevel ikke, han kunne måske på en eller anden måde se, hvis jeg havde rørt ved flasken, og så blev det sidste værre end det første.

Nå, imidlertid blev det aften toget kom, og jeg gik overtil perronen, efter forholdene helt godt tilpas, og mødte mine kammerater. Vi stillede op igen til den sædvanlige spidsrod, og jeg så de forskellige marchkolonner ankomme til stationen, slæbende med deres egne syge og halvdøde kammerater, nogle af dem for at møde varmen fra krematorieovnene i Neuengamme. Et mærkeligt held, at jeg skulle træffe på det, man ikke troede fandtes en human SSer, nå, ellers havde jeg måske ikke kunnet sidde og skrive det her nu?

Efter de sædvanlige klø ved opstigningen, gled toget så igen mod Neuengamme. Og således formede dagene sig, den ene efter den anden ved "Kommando - Ortkarten".

Dage og nætter i Neuengammelejren.

Ja, var tilværelsen i Ortkarten et helvede, så var tilværelsen inde i Neuengammelejren det ikke mindre. Det er ikke muligt at referere det fortløbende, så det bliver en fortælling i spredte træk, sådan som det dukker op i hukommelsen.

Da jeg kom til Neuengamme, så jeg mig om efter tidligere kammerater, som var sendt dertil, før turen kom til mig selv. Den første, jeg mødte, og også den eneste, var glarmester Carl Osvald fra Horsens. Alle de andre var sendt videre væk til andre lejre. En mand savnede jeg, tømrer Alfred Christensen fra Kolding, han var blevet i Neuengamme, var ikke kommet længere, døden havde tidligt hentet ham her.

Jeg havde en dag forsøgt at melde mig syg, og fik lov at forsøge mig som "Stubendienst" (Stuetjeneste). Jeg fik det job at rede køjerne. Det foregik på den måde, at selvfølgelig skulle tæpperne rystes lidt, og så skulle de glattes ud med et brædt, der lignede et gammeldags manglebrædt, og der måtte altså ingen folder være, de skulle være fuldstændig glatte, det kunne eg selvfølgelig ikke gøre godt nok og blev hurtigt kasseret, heldigvis, for det svineri der var, var ikke rart at have med at gøre. Så kam jeg til at feje gulv resten af dagen, men jeg tror nok, det arbejde var usundere end ude i den friske luft. Så jeg skyndte mig at melde mig tilbage til det gamle job igen. Mødetiden om morgenen var en hel skærsild at komme igennem. Når vi blev vækket, foregik det på den måde, at barakformanden gik rundt mellem køjerne og råbte "Aufstehen" (Stå op), og gud nåde og trøste dem, der ikke var hurtig nok til at komme op, de fik kniplen at smage, så på toiletterne, mange nåede ikke at vaske sig, så op og have sin skål kaffe og et par stykker rugbrød og så ud af døren. Der stod også en vagt med en knippel, og kom man ikke hurtig nok ud, så faldt kniplen i slag. Var man først ude, kom man ikke ind igen, hvad enten man havde glemt noget eller gerne skulle på toilettet. Ude i lejrgaden var der belravende mørkt, ikke til at se en hånd for sig, og der skulle vi så stille op i de forskellige arbejdskolonner. Det var umuligt at se, hvor de stod, så vi rændte rundt med vor kaffe og brød i hånden og råbte nummeret op på vor arbejdsgruppe Fünfzehn, siebenzehn, achtzehn osv. (15-17-18 osv), indtil vi stødte på kammeraterne, der råbte "Her", så kunne vi falde til ro og spise vor morgenmad og kaffe, hvis vi da ikke havde spildt den i virvaret. Mange, som ikke nåede at komme på toilettet, forsvandt op i den ene ende af lejrgaden, hvor galgerne stod, skjulte sig under dem og forrettede deres ærinde, så noget godt, kunne de da bruges til. Når vi så var talt op, blev vi ført ud til den store appelplads, hvor vi så blev eftertalt. Medens vi stod der, så vi jo gerne det makabre syn, når dem, der var døde i løbet af natten af "Stubendienst" (Stuetjenesten) blev slæbt over til krematoriet. Det foregik gerne på den måde, at de tog ligene på nakken som en sæk, men det var det ejendommelige ved det, at ligene i løbet af natten var blevet stive, så arme og ben strittede lige ud i luften. Efter optællingen gik det så ud på arbejdet.

En morgen følte jeg mig rigtig dårlig, jeg var bange for ikke at kunne klare kulden inde ved Ortkarten, så jeg ville alligevel endnu engang prøve at tage chancen med lidt arbejde hjemme i barakken, selv om jeg vidste, at det heller ikke var godt. Jeg meldte mig syg, og fik besked om at træde til side, men efterhånden var vi vel en 70-80 stykker, samlet en krog af lejrgaden. Da tiden for afmarch nærmede sig, kom en forarbejder over til os, og han begyndte at tælle os. Da han havde talt 50 fra, blev alle de overskydende sendt tilbage til deres egne arbejdskolonner igen, trods jammer og protester, men forarbejderen svingede kniplen og sagde, at han ikke havde brug for så mange syge folk. Heldigvis - troede jeg da, var jeg blevet tilbage mellem de 50 godkendte syge, men vi snart noget andet at føle. Vi blev ført ud på appelpladsen, men stillet op for os selv. Så kom en "Lagerälteste" (en slags lejrforvalter, men en af de prominente fanger) ned langs rækken og kiggede på os, jeg troede, han ville spørge om vores sygdom, men det var vor påklædning der interesserede ham. Jeg blev lidt hed om ørerne, for jeg havde gemt min madskål indenfor frakken. Nu havde jeg endelig været heldig at få fat på en så godt som ny madskål, og da jeg hørte, at dem som ikke skulle med til Ortkarten skulle aflevere madskål (Miska), havde jeg trods alt gemt den, jeg ville nødig af med den. Banditten nærmede sig mig, og da han var lige ud for mig, så han selvfølgelig straks, at frakken bulede mistænkelig ud. Han spurgte "Hvad har du der", og jeg måtte sige, som det var, "mein Miska" (min skål). Han rev den ud af frakken, og i

samme nu faldt der en øretæve, så jeg røg langt hen af cementen. Nogle af kammeraterne råbte til mig, om at komme op i en fart, ellers ville han sparke. Jeg sprang op og kom igen på min plads, og heldigvis var bøddlen allerede gået videre i rækken. Jeg tænkte, nå sådan er det at være sygemeldt i Neuengammelejren, - men - det var kun begyndelsen. Vi blev kommanderet af sted, ikke over til sygebarakkerne, men igennem en port og ud i en anden afdeling af det, man kalder Neuengamme, Vi marcherede forbi en række bygninger, hvor der sagdes, at være våbenfabrikker, og hvori der mest arbejdede russisk fanger, og kom ned til havnen, der ligger udenfor lejrområdet.

Det fortaltes, at udgravning og anlægget af denne havn, havde kostet tusindvis af jøder livet. I havnen lå en lægter, fyldt med murbrokker inde fra det bombarderede Hamburg. Disse brokker skulle bruges til byggearbejde her i lejren, og vi skulle nu sørge for transporten fra skibet til byggepladsen. Der blev lagt lange planker fra land og ud til skibet, så blev vi anbragt på dem, og så måtte vi lange mursten fra hånd til hånd og op i en række tipvogne. Arbejdet kunne vel ikke siges at være anstrengende for raske folk, men i betragtning af, at det var folk, der alle havde meldt sig syge og troede at komme under lægehjælp, så var udsigterne jo ikke lyse. De fleste led jo af meget dårlige maver, den evige "Scheizerei" i alle tyske KZ-lejre, så der var jo stort besøg til toiletet. Dette bestod kun i en stor bjælke lagt over i en dyb grav, med et tag over, men ingen døre, så forarbejderne og Sserne kunne hele tiden holde øje med, at man ikke sad der for længe. Af og til blev en fange trukket ud til afstraffelse, og det foregik her, ligesom i vor barndoms skoler, med at de pænt måtte bukke sig ned, medens de modtog de idømte slag. Overfor os, på den anden side af havnen lå "Klinkerværket". Det var, hvad vi ville kalde et teglværk, og der blev lavet en slags murklinker til byggeindustrien. Det var en særlig kommando, "Klinkerværk Kommando", der arbejdede der. Vi havde hørt om dette arbejde og havde tænkt, at det måtte være helt dejligt at arbejde der, for der var varme sådan et sted. Men vi hørte fra andre, at det var et rent helvede at arbejde i, For enden af teglværket lå en mægtig dyngge sand, helt op til 1. etage, nærmest som et lille bjerg, og op af det bjerg skulle fangerne køre sandet op i trillebører, og så når nogle helt kulrede forarbejdere hamrede løs på denne med deres knipler, ja, så var vi klar over, at det ikke var et sted, vi skulle ønske os hen. Nå, foreløbig havde vi nok af vort eget at tage vare på. Da tipvognene var læsset, skulle vi skubbe dem hen til byggepladsen, der lå i den anden ende af lejren. Det var et strengt arbejde, for skinnerne var ujævne, nogle steder spændte de, så det ikke var til at få vognene igennem, og jo strengere, det var, jo mere slog forarbejderne løs på os. Til sidst kørte vi helt i stå, der lå nogle sanddynger og de spredte sig ud over sporet, så det var umuligt at komme igennem, og vi sagde til forarbejderne, at vi nok blev nødt til at fjerne lidt af det sand og rense sporet lidt. Men - der kom en Sser hen til os, spurgte, hvad der var løs, og da han hørte det, sagde han at det ikke var så vanskeligt, men nu skulle han nok hjælpe os. Vi blev kommanderet til at tage fat igen, alle på en gang, og han sagde, at hvis vi gik i stå, så skulle vi få alle de klø, der kunne ligge på os. Nå, vi gik i gang, vi skubbede, og de andre slog, og virkelig, vognene gik igennem. Man må jo sige, at SS er et magtfuldt foretagende. V nåede byggepladsen, det såkaldte "Hammerværk", vist nok en slags smedie med store damphamre. Det skulle udvides, og der skulle stenene, vi kom med, bruges. En fange, en stor høj mand tog imod, og pludselig begyndte han at tale dansk med mig. Jeg spurgte ham, om han var dansker, men nej, han var Hollænder, skibskaptajn, sejlet meget på Danmark, og han mente nok, at vi kunne se helt lyst på situationen. Et par dage

efter hørte jeg, at han var død. Da vi havde aflæst og hentet endnu et læs var dagen til ende, og da vi marcherede hjem til vor barak, lovede jeg mig selv, at næste dag blev det Ortkarten igen sammen med mine danske kammerater, at være på sygekolonni i lejren havde jeg fået nok af.

En skønne dag kom den store oplevelse, vi fik en Røde-Kors pakke, og det lød jo som et eventyr, - men hvor fik vi da pludselig en masse venner, de var snart ikke til at holde fra livet. Ja, selv vor barakformand, denne forbryder, blev helt fidel og elskværdig mod os. Han fortalte os, at der jo i lejren var en kantine, hvor vi ganske vist ikke kunne købe noget, men det kunne han, så han ville gerne hjælpe os med at handle der. Vi havde jo ganske vist ikke nogen af disse penge, som brugtes i lejren, men vi kunne jo bytte med noget af det, vi havde i Røde-Kors pakkerne. Så forstod vi ham bedre. Der var dog intet i den tyske kantines indhold, der fristede os, men noget skulle vi jo købe, for ikke at få ham på nakken af os. Det eneste, han kunne friste med, var Sodavand, for jeg led jo stadig af en uendelig tørst. Han lovede at tage en flaske med til mig om aftenen, som jeg så kunne hente hos ham. Da vi kom hjem fra arbejdet, gik jeg op i den krog af barakken, hvor hans exil var. Krogen var adskilt lidt fra det øvrige af barakken ved hjælp af et skrivebord, og bagved var han køje, som han havde for sig selv, ikke som vi andre, 2 eller 3 i hver. Gardiner for vinduet og blomster i vindueskarmen. Nogle strengeinstrumenter han på væggen, så han forstod nok at hygge for sig selv. Jeg stillede mig ærbødigt foran hans bopæl, og ventede på, at han gav tilladelse til at træde nærmere. På skrivebordet havde han flere flasker og gav mig den, jeg havde bestilt. Jeg spurgte så, hvad han skulle have for den, Han var ovenud elskværdig, han skulle skam ikke have noget for den, det var en gave men hvis jeg ville give ham en lille gave af min pakke, så måtte jeg gerne dette. Han mente, at et stykke ost var passende, og jeg måtte jo hale osten op . Det var en hel stor firkantet ost, og jeg mente jo selvfølgelig ikke, at han skulle have det hele, så jeg bad ham om at låne mig en kniv. Jeg kunne mærke, det ikke passede ham, og der hvor jeg satte kniven i osten, passede ham slet ikke, hvis det ikke kunne blive til et større stykke, så skulle han skam slet ikke have noget, og så beholdt han sin sodavand. Jeg blev ved med at flytte kniven, indtil jeg nåede midten af osten og spurgte, om det nu ikke var nok. Ja, - lad os så sige det, hvis de mener det, der er dog andre, der giver mere." Nå, så blev sodavanden min, og jeg glædede mig til at nyde den, men den smagte faktisk intet af, det var vist ikke andet end noget farvet vand. Samme barakformand havde også fået en anden god ide. Han sagde til os, at det jo næsten var umuligt for os at slæbe pakken med ud på arbejdspladserne, og det kunne jo også blive stjålet fra os der. Nej, han havde en meget bedre ide, Der fandtes oppe i den ende af barakken, hvor han boede, en række skabe, og der kunne vi få lov at stille vore pakker ind i. Til aften, når vi kom hjem, skulle vi blot stille deroppe hos ham, så fik vi vore pakker i hel og uskadt tilstand. Til vor betryggelse, og for at vi kunne se, hvor ærlig han var, ville han overlade nøglerne til den danske tillidsmand. Det lød jo vældigt skønt, og vi stillede da også om aftenen og fik ganske rigtigt leveret vore pakker. Men, - jeg så straks, at mit smør var borte, og flere af de andre manglede også ting i deres pakker. Jeg og et par andre gik til barakformanden og klagede vores nød. Han sagde med et uskyldigt ansigt, at det ikke kunne være rigtigt, skabene var jo ikke brækket op, og danskerne havde selv nøglerne, og vi ville vel ikke beskyldte ham for at have stjålet af pakkerne? Nej, det ville vi ikke, vi holdt det i hvert fald for os selv, for at lægge sig ud med en barakformand, skulle man være sig for, det kunne give frygtelige følger. Disse barakformænd var i de fleste tilfælde fødte forbrydere, der på grund af deres frækhed og brutalitet

opnåede disse pladser, en slags pladshunde for SS. De skulle optræde rå og brutalt over for fangerne, hvid de ikke gjorde det, måske endog blev lidt for lige med fangerne, så kunne de hurtigt miste deres post igen og rykke ned igen som almindelig fange, og med dem røg så gerne hele besætningen af "Stubendienst" (Medhjælper). Det var jo indrettet omtrent som ved valgene i Amerika, når der kommer ny præsident, så kommer der også en flok nye embedsmænd, og det er gerne folk med indflydelse eller folk med gode evner til at købe embederne ved hjælp af bestikkelser.. Ligeså her. JO, Gestapochef Himmler og hans SS'er, havde regnet et fint system ud, til at holde fangerne ned med.

Jeg havde fået en holländer til køjekammerat, en journalist sagde han. VI kom godt ud af det med hinanden, særlig da efter at jeg modtog Røde Kors pakke, han var meget hjælpsom med at passe på dan. Det var nu rart nok, særlig når der midt om natten blev blæst luftalarm. Så skulle vi i kælderen. Hvorfor vi skulle beskyttes, når de ellers ikke regnede menneskeliv for noget, var ikke let at blive klog på, men de regnede os vel for en billig arbejdskraft, der helst skulle udnyttes så meget som muligt, inden vi mistede livet, måske var de også bange for, at vi under et eventuelt bombardement skulle benytte lejligheden til at stikke af. Kælderen lå henne under den ene af de store stenbygninger (Stenblokkene) kaldtes de, og turen ned i dem var et sandt mareridt. Ingen måtte blive tilbage i træbarakken, vi skulle være ude af køjerne og ude af barakken i løbet af 3 minutter. Så gik det i løb hen til stenblokken, mens vi undervejs fik resten af tøjet på. Min hollandske makker tog Røde Kors pakken, han var stærkere og bedre ved magt end jeg, og vi skulle regne med at blive overfaldet og frastjålet denne på vejen i mørket. Når vi kom til stenblokken, gik de i løb ned ad trapperne igennem en mørk lysluse, dannet af store pressendinger. På hver trappeafsats stod forarbejdere og kapoer med knipler og slog løs på os, medens de råbte deres evindelige "Los, los, tempo"! Kælderen bestod af nogle mægtig store rum, men der skulle jo også være plads til mange hundrede fanger. Når man nåede derned, opstod der et problem, og det var, at ingen ville ind i det allerbagerste, de ville alle helst være foran, der kunne man bedst få luft og hurtigt komme ud igen. Det problem ordnede kapoerne nu hurtigt, de trængte fangerne tilbage ved hjælp af kniplerne, slog fangerne lige ind i hovedet, og fik dem på den måde presset helt sammen. Det var et frygteligt sted at være, når en time var gået, var der ingen, der kunne få vejret. Ganske vist var der en elektrisk ventilator, men den var som regel ude af funktion. Den ene efter den anden blev dårlig og sank sammen. Men det kunne også være farligt, for i det øjeblik, luftalarmen blev blæst af, væltede fangerne op af kælderen som en flodbølge, og dem, der lå ned, blev overtrampet. Det gjaldt om, at have sine kammerater ved siden af sig, så de i påkommende tilfælde kunne holde en oppe. Toiletforholdene var frygtelige, der var kun et toilet i gangen til kælderen, og det var gerne oversvømmet, det var nemlig et træk og slip, men aldrig i orden. Det var også kun de nærmeste, der kunne benytte det, de andre kunne slet ikke komme frem til det. Der var en frygtelig stank, og det værste var, at havde man noget i sine lommer, var man næsten sikker på, at det forsvandt under opholdet i kælderen. En af mine kammerater havde kun en dåse svinekød tilbage af sin Røde Kors pakke, det meste af det andet var blevet stjålet fra ham. Denne her ville han være sikker på at beholde, og han havde skjult den inde under sit tøj og havde bundet for det, så der var ingen, der skulle tage den fra ham. Da der var gået en tid, spurgte jeg ham, om han stadig havde reddet sin dåse, det havde han, mente han da og mærkede efter, - men godmorgen -, dåsen var væk, der var kun et stort hul tilbage i frakken, skåret op med en kniv. Vi begyndte at spørge dem, der stod presset op mod os, men de lod ganske uforstående, kunne ikke sproget og gloede

kun ubegavede på os. Da luftalarmen blev afblæst, væltede strømmen op af trapperne, og jeg holdt mig lige bag min hollandske kammerat, som jo havde min RødeKors pakke. På vejen op af trappen lagde jeg mærke til to medfanger, som stak hovederne sammen, og jeg kunne se, de havde kig på vor pakke. I samme øjeblik, vi gik ind i den mørke lysssluse, gav min kammerat et vræl fra sig, og jeg var klar over, at de to banditter var faret på ham. Jeg kunne høre, de lå og kæmpede på gulvet og sprang til, greb den ene om halsen og klemte til. Manden kom op og ville flygte ud i gården, men jeg holdt fast og fulgte med ud, stadig kæmpende for den pakke med livets goder i. Da vi kom ud i lyset, kiggede vi på hinanden, det var min hollandske kammerat, det var ham, jeg var ved at kvæle, de andre var forsvundet, men pakken havde han da reddet, selv om den næsten var flået fra hinanden. Ja, vi kunne trods alt ikke lade være med at le af det bagefter. Min hollandske kammerat blev kort efter flyttet til en anden barak, og jeg fik en ny køjekammerat. Hollænderen blev dog ved at besøge mig af hensyn til pakken, og ad vi senere fik endnu en pakke, kom han igen, og havde den gang endnu en hollandsk kammerat med, og han syntes, at jeg også skulle give ham lidt af pakkens indhold, men det syntes jeg var for meget, så jeg trak mig ud af det bekendtskab, ellers fik jeg jo ikke nogen gavn af disse pakker, - og man lærer jo i en sådan situation, at enhver er sig selv nærmest. Når man efter sådan en nat med en eller flere luftalarmer endelig var faldet ned i sin køje igen, så længtes man vel nok efter et par timers søvn, inden dagen startede igen, - men det var svært at falde til ro. Hele tiden var der nogle af de syge, der lå og klagede sig, ja, - nogle lå endda og ventede på det sidste åndedrag, uden nogen til at hjælpe sig eller til lidt trøst, mange var jo helt vildfremmede for hinanden, havde ikke set hinanden før og kunne dårligt nok gøre sig forståelig for hinanden. En evig uro gav det jo også, at de fleste skulle rende på toilettet flere gange om natten. Mange nåede ikke så langt, når de først var gået den lange barak igennem. Kunne de godt vende om igen og gå til køjs, så havde de besørget deres ærinde op og ned af gulvet. Mange af de syge magtede ikke at rejse sig og gå på toilettet, men blev i køjerne, eller benyttede gulvet udenfor deres køje, så man kunne vel tænke sig til, hvorledes det var for de lidt mere raske, som skulle gangen igennem i mørke og ikke kunne se, hvad man trådte i. Til tider var der også mange, der kastede op hen ad gangen, og bedre blev det jo ikke, hvis formanden, der listede rundt, opdagede hvem de formastelige, men ulykkelige mennesker var, så gav det tærsk i lange baner, men det gav jo ikke megen nattero. Luften i en sådan barak var jo næsten uudholdelig. Når man tænker på, at der var ca. 600 mennesker, de fleste mere eller mindre syge, bunket sammen et sådant sted. I køjerne, der var sat tæt sammen, skulle der ligge 5 mand i 2 køjer, og i den øverste var der ikke meget mere end ½ meter op til loftet, således at dem, der havde de øverste køjer ikke engang kunne sidde op i køjerne. Vinduerne måtte ikke åbnes om aftenen eller natten, så det var ikke muligt at få frisk luft ind, så det var jo ingen under, at sygdomme havde gode muligheder for at brede sig.

BILLEDER

IUSEKONTROL

MUSELMAND

Aftenstemning i barakken.

Når arbejdet var endt, og vi havde fået vort sparsomme atensmåltid, kunne der somme tider blive en times tid til at "hygge" os i. I sådanne timer, var det det mest utrolige, man kunne komme til at opleve. Man kunne gå rundt og snakke med de forskellige kammerater, der var jo folk af alle nationer, Danskere, Nordmænd, Tyskere, Belgiere, Hollændere, Franskmænd, Luxemburger, Russere, Polakker, Rumænier, Jugoslaver, Italianere, ja, selv Negere kunne man træffe i Neuengamme. Man spørger, hvordan kunne alle disse folkeslag gøre sig forståelige overfor hinanden, men det gik efterhånden helt godt. Hovedsproget var jo tysk, men da russere og polakker var et stort islæt i denne forsamling, var sproget efterhånden blevet blandet op med mange af russiske og polske ord, og der var på den måde opstået et lejrprog, som næsten alle kunne klare. Arbejde hed på russisk "Rabotski", og en madskål hed en "Miska", og sådan kunne man blive ved. Disse ord blev også brugt af kapoer og SS'er, og der opstod på den måde en slags internationalt sprog, som lettede samkvemmet. Vi havde engang fået udleveret nogle store, grå arbejdsvanter af stof, de var meget rare at have på, blot de ikke var våde, hvad de som regel var. Jeg opdagede pludselig, at de var forsvundet fra mit tøj, som jeg havde lagt på min køje, og jeg gik hen til min arbejdsformand, som hed Max og beklagede mig. Han sad lidt og kiggede sig om, kaldte så pludselig på en af fangerne, sagde til ham om at udlevere de stjalne handsker, hvorefter han gjorde, hvorefter han fik et par på kassen og besked om at skrubbe af. Jeg fik mine handsker, men fortrød næsten at jeg havde beklaget mig til Max, da jeg så kløene, den arme fange fik og værre var det, at jeg ikke engang var sikker på, det var mine handsker, men nå, Max fik lejlighed til at vise, hvor nemt, han klarede den sag, når han ville hjælpe en dansker, og jeg havde da et par handsker igen.

Vor barakformand, jeg tror han hed Willy, gav os mange mærkelige oplevelser. En aften kunne han pludselig komme i tanker om, at vi skulle have en koncert. Så tog han og hana medhjælpere deres Gitarer og Mandoliner ned af væggen, og så spillede og sang de for os, de skønne tyske folkesange, og synge kunne de. En aften fandt han på, at vi skulle have lidt mere underholdning ved kun sang og musik, og han meddelte os, at han ville arrangere en boksekamp for os. Han var en dygtig bokser (lod han os vide). Boksehandsker havde han også, og en modstander havde en skaffet sig, Det var en af fangerne, vist nok en polak, og han skulle straffes alligevel med klø, og så kunne han jo ligeså godt få dem på den måde, så havde vi alle jo lidt glæde af det. Der var en underlig trykket stemning i barakken, det var som om, man følte sig hensat i det Lovløse Vesten i Cowboyernes, postrøvernes og kvægtyvenes tid, som man ser på film. Den skumle, snaaavsede arak, dårlig belyst, dårligt påklædte mennesker med medtagne eller brutale ansigter. Aftenen med musik og endte med boksekampen, - som ikke var nogen boksekamp.

.....